

שימוש במטריה בשבת

הנה נשאלתי על הכלי העשוי להגן מפני החמה ומפני הגשמים הנקרא בלשוננו פאראשו"ל או פאראפלו"י (ובלשון איטלקי אומבריו"לו [מטריה])... אי שרי לאישתמושי ביה (אם מותר להשתמש בו) וכמעשהו בחול מעשהו בשבת אם לא, והשבתי דלכאורה היה נראה להתיר שאין בו משום איסור אהל, כמדובר בסעיף זה שאין אהל בלא מחיצות, ובכלי הנזכר ליכא (אין) שום מחיצה. אמנם ממקום אחר נראה שיש לאסור... מתוך דברי הרא"ש... מדין מחצלת הנזכרת בסעיף ב, דאסרין ליה אף על פי שאין שם מחיצות, וניחא ליה ז"ל דהתם עיקר כוונתו לעשות אהל לצל, אבל בנין עראי כזה לא מקרי אהל בלא מחיצות. ע"כ. ומעתה זכינו לדין דכל שכונתו לאהל ולצל אסור, אף על גב דליכא מחיצות.

ב. פתיחת המטריה

אף שהמטריה נחשבת לאוהל עראי, היה מקום להתיר לפותחה בשבת, כיוון שהיא עומדת לכך. כך מבואר במסכת שבת:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלח עמוד א:

מטה וכסא טרסקל ואסלא - מותר לנטותן לכתחילה.

רש"י שם:

מטה - שלנו, המחוברת ועומדת, אם היתה זקופה או מוטה על צדיה - מותר לנטותה לישבה על רגליה ואף על גב דהשתא עביד אהל - שרי, דלא מידי עביד (שלא עושה כלום) אלא ליתובא (לישבה) בעלמא. **כסא טרסקל** - כך שמו, ובלעז פלודשטוייל"י [כסא מתקפל], ועליונו של עור, ומקפלין אותו, וכשמסלקין אותו סומכין אותו לכותל, וכשרוצה לישב עליו נוטתו ויושב על ארבע רגלים.

❖ מדוע מותר לנטות חפצים אלו בשבת?

וכן פסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שטו סעיף ה:

כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל, מותר לפתחו לכתחלה.

על פי זה כתב המגן אברהם:

מגן אברהם על שולחן ערוך הנ"ל:

מותר לפתחו. דלאו מידי עביד אלא ליתובי בעלמא [רש"י] ומהאי טעמא שרי (ומטעם זה מותר) להעמיד החופה (בד המחובר על ארבע עמודים) ולסלקה.

❖ חשוב האם מותר לפתוח מטריה לפי דין זה?

הבית מאיר כתב:

בית מאיר שם:

יש לצדד להיתר בנדון דידן (לגבי מטריה) דהוי דומיא דדינא דשולחן ערוך סעיף ה' הואיל והוא עשוי ועומד ולא עביד מידי. וכן מצאתי כתוב בגליון המגן אברהם... ומהא נראה להתיר בשבת המכסה שקורין פריסאלין [מטריה] לפתחו ולהורידו בשבת דנראה לי לכאורה דלא גרע מחופה דמתיר המגן אברהם.

מאידיך הנודע ביהודה אסר את פתיחת המטריה, וביאר את דברי רש"י לגבי היתר מיטה וכסא טרסקל באופן אחר:

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא אורח חיים סימן ל:

הקדמה:

בז' בחשוון מתחילים לבקש על הגשמים, באמירת 'ותן טל ומטר לברכה', בברכת השנים. התפילה על המים מהווה קשר תמידי בינו לבין בורא העולם, בייחוד בארץ ישראל שניזונת ממי גשמים, כיוון שבלא הגשם והמים אין חיים וקיום לעולם. חשיבותם של הגשמים כה גדולה, עד שבתפילתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים נאמר, שלא תתקבל תפילתם של עובדי דרכים המבקשים שיפסקו הגשמים. בדף זה נדון בשימוש במטריה בשבת.

א. איסור בניית אוהל עראי בשבת

הבונה אוהל קבע בשבת, עובר על איסור תורה, כמבואר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלח עמוד א:

אהלי קבע - לא יעשה, ואם עשה - חייב חטאת.

ובתלמוד ירושלמי נוסף:

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק כ הלכה א:

ר' חייא בשם ר' יוחנן הנוטע אוהליו בשבת חייב משום בונה.

כמו כן מבואר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לב עמוד ב:

בנין קבע אסרה תורה, בנין עראי (שאינו להתקיים) לא אסרה תורה, וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע.

ועל פי זה פסק הרמב"ם:

רמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה כז:

העושה אהל קבוע חייב משום בונה, לפיכך אין עושין אהל עראי לכתחלה ולא סותרין אהל עראי גזירה שמא יעשה או יסתור אהל קבוע, ואם עשה או סתר אהל עראי פטור.

❖ מהי כוונת הרמב"ם במילת 'לפיכך'?

❖ נסה לבאר, מדוע אין איסור מן התורה לעשות אהל עראי?

בכלל איסור אוהל עראי, נאסרה גם בניית גג בלי מחיצות:

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף קב עמוד א:

הנהו דכרי (אילים) דהוו ליה לרב הונא, דביממא (ביום) בעו טולא (צריכים צל) ובליילא בעו אוירא (צריכים אוויר). אתא לקמיה דרב. אמר ליה: זיל כרוך בודיאי (מחצלת), ושייר בה טפח. למחר פשטה, ומוסיף על אהל עראי הוא, ושפיר דמי.

מבואר, שפריסת המחצלת כולה מעל ראש הבהמות בשבת אסורה משום אוהל עראי.

עם זאת, כתבו הראשונים שעשיית גג בלא מחיצות אסורה דווקא במידה והוא נועד להגן על היושבים תחתיו:

רא"ש מסכת ביצה פרק ד סימן יא:

אין אהל בלא מחיצות... והא דאמר בפרק בתרא דעירובין (דף קב א)... דמקרי אהל בלא מחיצות התם שאני דהוי בנין חשוב, וגם **עיקר כוונתו לעשיית אהל**, אבל בנין עראי כזה לא מקרי אהל בלא מחיצות.

על פי זה כתבו האחרונים לגבי מטריה:

מאמר מרדכי סימן שטו ס"ק ה

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

אולם בתוספות כתבו:

תוספות שם:

הא דמהדק - פירש רבינו חננאל שאינו נכפף דאז נראה כעין אהל, דלא מהדק שהוא נכפף ואז אין נראה כעין אהל.

❖ כיצד מתבארת מסקנת הגמרא לפי הביאורים השונים?

רבי דוד פארדו הבין שמחלוקת רש"י ותוספות לגבי כובע, היא לגבי שימוש באהל המוכן מבעוד יום, ומתוך כך דן לגבי שימוש במטריה:

שו"ת מכתם לדוד אורח חיים סימן א:

לכאורה הר' אומב"רילה (מטריה) דומה ממש לסיאנא, דכי היכי (כמו) דהסיאנא עשויה להגן מפני החמה וכדלעיל הכא נמי האומב"רילה לכך עשויה, ונמצא לפי זה... אם כבר פתוחה האומב"רילה ועומד מערב שבת, בזה נראה שבאנו למחלוקת, דלרש"י ודעימיה שרי לתופסה בידים להגן על ראשו, ולר"ח ודעימיה אסור.

לעומתו, יש שביארו את שיטת רש"י לגבי כובע באופן אחר:

חזון איש אורח חיים סימן נב אות ב סעיף ד:

אם פורס בהדיא לצל ולהגנה אף שאינו אלא גג בלא מחיצות אסור, וכההיא דסיאנא... ונראה דאף לפירש"י דסיאנא מיהדק שרי... הוא דווקא דדרר מלבוש לא מיקרי בנין אבל כילה אסורה אפילו בלא מחיצות כין דעשויה לאהל ממש.

❖ מדוע לשיטת החזון איש אף לדעת רש"י אסור לשאת מטריה בשבת?

מאידך יש מאחרונים שכתבו שאף לדעת הר"ח יש סברא להתיר את השימוש במטריה הפתוחה מבעוד יום:

שו"ת נודע ביהודה שם:

יש לדון שכיון שכבר הוא מאתמול ובכל מקום שהוא עומד אהל הוא אם כן מה לי שהוא עומד במקומו או שנושא על ראשו אלא שיש סברא ג"כ לאיסור שזה מאהיל עתה על ראשו מיחשב עשיית אהל וראי' לדבר סיאנא לדעת ר"ח... (אולם) גם כן אין ראייה שהברעטל (כובע) הוא דבר פשוט וכשמונח או תלוי בכותל אינו אהל כלל ולא נעשה אהל כי אם כשמשמיתו בראשו ולכן מיחשב מה שמשמיתו על ראשו עשיית אהל בשבת אבל הפארעסאל (מטריה) כשהוא מוערך כבר הוא אהל בכל מקום שהוא ולכן כשמניחו על ראשו אינו עושה אהל חדש.

אך למסקנה כתב:

שם:

על כל פנים מפני מראית עין יש לאסור כי מי יודע אם ערכו מאתמול.

טעם אחר לאיסור השימוש במטריה כתב החזון איש:

חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ו:

ומה שיש לדון הוא משום תיקון מנא... וגם אוושה מלתא טפי וניכר בו עובדא דחול וגורם פרצה... והרי הדבר מסור לחכמים לגדור גדר במקום פרצה, וזה יותר חמור מאיסור פרטי ליחיד כי זה גדר לעם כולו ולדורות.

ד. הלכה למעשה

כתב השמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף טו:

גדר גדור גדולי הדורות ז"ל ואמרו שאין לפתוח מטריה או שמשיה בשבת וביום טוב, וגם אם פתוחות מבעוד יום אין להשתמש בהן גם במקום שיש עירוב.

כוונת רש"י... דאין אהל אלא במה שצריך לאויר שתחתיו וזה (המיטה והכסא) אינו עשוי לאויר שתחתיו אלא ליתובא (לישיבה) בעלמא... ואמנם מה שהתיר המגן אברהם שם להעמיד החופה... נראה דסבר המגן אברהם כיון שאין החופה נעשית להגן מפני שמש או גשם רק לכבוד חתן וכלה גם כן לא נקרא אהל.

❖ כיצד ביאר הנודע ביהודה את ההיתר לנטות מיטה וכסא בשבת?

❖ מדוע לפי שיטתו אסור לפתוח מטריה?

הרמב"ם הביא את היתר נטיית מיטה וכיסא באופן זה:

רמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה כח:

מותר להניח מיטה וכסא וטרסקל ואף על פי שיעשה תחתיהן אהל שאין זה דרך עשיית אהל לא קבע ולא עראי.

❖ חשוב האם פסקו מתאים לפירוש רש"י?

ולמד מכך הביאור הלכה שלשיטתו אסור לפתוח מטריה בשבת:

ביאור הלכה סימן שטו סעיף ח:

בפרט לפי מה שכתב הרמב"ם... בודאי אין שום ראייה להקל מזה לעניננו, ונהפוך הוא דיש ראייה לאיסורא, מדכתב במטה וכסא מפני שאין זה דרך אהל וכו' משמע בזה הפארעסאל שפריסתו דרך אהל הוא אסור.

❖ כיצד פירש הביאור הלכה את דברי הרמב"ם?

אולם יש מהאחרונים שדחו את ראיית הביאור הלכה, וכך כתב הגר"מ לוי:

מנוחת אהבה ג פרק כג הערה 32:

לפי עניות דעתי אין שום ראייה לאסור פתיחת מטריה, שמה שכתב הרמב"ם במטה וכסא שמותר להניח בשבת מפני שאין זה דרך עשיית אהל, כוונתו שאין דרך לעשות אהל כזה שמחברים המחיצות בגג קודם שיקבעו האהל במקומו... ולפי זה גם פתיחת מטריה אינה דומה לעשיית אהל שהרי הבד פרוס ומחובר בכלונסאות, ואינו פורסו בשבת רק פותחו.

❖ כיצד פירש המנוחת אהבה את הרמב"ם?

❖ נסה לדייק בלשון הרמב"ם, מאיזו מילה בדבריו משמע כהבנת המנוחת אהבה?

ג. נשיאת מטריה פתוחה

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלח עמוד ב:

אמר רב ששת בריה דרב אידי: האי סיאנא שרי. והאיתמר: סיאנא אסור! - לא קשיא, הא - דאית (שיש) ביה טפח, הא - דלית (שאינו) ביה טפח. - אלא מעתה, שרביב בגלימא טפח הכי נמי דמיחייב? אלא לא קשיא, הא - דמיהדק, הא - דלא מיהדק.

רש"י מבאר:

רש"י שם:

סיאנא - כובע של לבד.

אסור - לצאת בו בשבת, ולקמיה מפרש ואזיל.

הא דאית ביה טפח - שהוא מתפשט להלן מראשו טפח - אסור משום אהל.

אלא מעתה שרביב בגלימיה טפח - הניח טליתו על ראשו כדרך שהוא מתעטף, והרחיקה להלן מראשו טפח.

אלא - טעמא לאו משום אהל הוא, אלא משום שלא יגביהנו הרוח מראשו, ואתי לאתויי ארבע אמות, הלכך: מיהדק בראשו שפיר - שרי, לא מיהדק - אסור.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com
יומית לחיילים ביואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה),
סרקו את הקוד הבא:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"ז הרב חנניה שפרן. כתיבה ועריכה: רב"ט מיכאל שמילה.